

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

КУЛИК ОЛЕНИ ДМИТРІВНИ

«Мовленнєвий розвиток учнів 5–9 класів закладів загальної середньої освіти в процесі навчання словотвірної системи української мови», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Аналіз дисертації Кулик Олени Дмитрівни «Мовленнєвий розвиток учнів 5–9 класів закладів загальної середньої освіти в процесі навчання словотвірної системи української мови» уможливорює сформулювати узагальнені висновки щодо актуальності, ступеня обґрунтованості основних наукових положень, висновків, рекомендацій, достовірності, наукової новизни, практичної значущості, а також загальної оцінки роботи.

Актуальність обраної теми та її зв'язок з напрямками наукових досліджень.

Державний статус української мови, концепція її навчання вимагають безперервної лінгвістичної освіти, глибокого засвоєння мовних норм, підвищення рівня культури мовлення і мовленнєвого розвитку, постійного вдосконалення мовленнєвих умінь і навичок, культури розумової діяльності, інноваційного стилю мислення, креативного потенціалу, патріотичних почуттів, активної громадянської позиції, організації й самоорганізації навчання впродовж життя, на що й зорієнтовують законодавчі та нормативні документи: Закон України «Про освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років, Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, освітні чинні програми з української мови.

Одним із провідних положень наукового дослідження Олени Дмитрівни Кулик є теоретико-практичне обґрунтування й пошук оптимальних шляхів у процесі навчання словотвірної системи української мови у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів. Важливість рецензованої дисертації підтверджується також зв'язком її з такими актуальними напрямками наукових досліджень:

- аналіз змісту навчально-методичного забезпечення процесу навчання словотвірної системи української мови в контексті мовленнєвого розвитку учнів 5–9 класів закладів загальної середньої освіти;
- запровадження трикомпонентної системи словотвірних вправ, яка зорієнтована на мовленнєвий розвиток учнів 5–9 класів, й обґрунтування доцільності застосування їх на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти;
- розроблення методики наскрізного навчання словотвірної системи української мови у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів закладів загальної середньої освіти й експериментально перевірка її ефективності.

Своєчасність, соціальна значущість дослідження підкреслюється його зв'язком з науковими програмами, планами, темою науково-дослідної роботи. Тема дисертації пов'язана з науковою проблематикою досліджень кафедри української лінгвістики і методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» «Актуальні проблеми мовознавства, лінгводидактики та інноваційні технології навчання у ВНЗ» (державний реєстраційний номер 0112U004562). Тему дисертації *«Мовленнєвий розвиток учнів основної школи в процесі вивчення словотвірної системи української мови»* затверджено вченою радою Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (протокол № 7 від 24 березня 2011 р.), погоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 18.06.2013 р.) та уточнено на засіданні кафедри української мови Інституту філології Київського університету імені Бориса

Грінченка у формулюванні «*Мовленнєвий розвиток учнів 5–9 класів закладів загальної середньої освіти в процесі навчання словотвірної системи української мови*» (протокол № 4 від 10.10.2018).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз дисертації дає можливість стверджувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, розміщені в ній, достатньо обґрунтовані: доказом цього є посилання на 597 джерел, з-поміж яких – фундаментальні праці видатних вітчизняних і зарубіжних науковців, лексикографічна література, статті у періодичних виданнях, державні документи в галузі освіти, а також 30 одноосібних публікацій самої дисертантки. Покликання в основному тексті загалом здійснено з дотриманням нормативних вимог.

На підставі ґрунтовного вивчення багатовекторної проблеми визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано його концепцію та провідну ідею. Загальна і часткові гіпотези, висунуті на початку роботи, підтверджені з урахуванням ідей філософії освіти та гуманістичної педагогіки, кращих здобутків сучасної лінгвістики, психолінгвістики та лінгводидактики в процесі навчання словотвірної системи української мови в закладах загальної середньої освіти.

Структура дисертації відображає послідовність наукових кроків дослідниці у вирішенні поставлених нею завдань на різних етапах дослідження.

Зміст дисертації охоплює основні аспекти теми дослідження. Науковий і творчий задум автора та етапи реалізації його повною мірою представлені у вступові. Окреслимо особливості роботи, які, на наш погляд, заслуговують схвалення.

У першому розділі – «*Теоретичні основи навчання словотвірної системи української мови у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів*» – дисертанткою здійснено узагальнення напрацювань лінгвофілософів, що дало змогу Олені Дмитрівні виокремити визначальні для дослідження положення теорії пізнання (гносеологія) й теорії розуміння (герменевтика), інтегрувати їх у площину методики навчання словотвірної системи української мови у

взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів. Дисертанткою доведено, що вибір та вживання певної лексичної одиниці чи її словоформи потребує пильної уваги та контролю, позаяк поява похідних слів – це не механічний дериваційний процес, а результат накопичення й передачі результатів суспільного (чи особистого) досвіду, знань, діяльності, культури. Тому сучасний мовець має бути орієнтований не на лексикографічне розуміння суті конкретного поняття, а на відповідну наповненість реальним змістом, усвідомлення його герменевтичної суті, віднайдення конкретного сенсу у висловленні. Слушною є думка дисертантки, що проблема розуміння, яку розробляє герменевтика, особливо актуальна в плані осмислення словотвірних процесів учнями 5–9 класів закладів загальної середньої освіти. Тому в навчанні словотвірної системи української мови у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів учні повинні усвідомити, що слово / словоформа як одиниця мови має певне значення, що є фундаментом засвоєння загальнолюдського досвіду; як одиниця мовлення має певний смисл (індивідуальне значення для мовця / слухача, автора / читача), якого набуває в контексті, ситуації; усвідомлення їх (значення й смислу) залежить від мисленнєвої активності, яка, передусім, дає змогу учневі не лише засвоїти мовні знання, а й зрозуміти та пояснити певні факти, події, явища в процесі сприйняття реальності

У результаті опрацювання джерел у галузі філософії, психології, лінгвістики й педагогіки О.Д. Кулик з'ясувала сутність поняття рефлексія, інтегрувала його в площину методики навчання словотвірної системи української мови у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів.

Уважаємо, що вагомим здобутком рецензованої дисертації є:

- обґрунтування положення, що в методиці навчання української мови доцільно розмежовувати мовну й мовленнєву рефлексії;
- визначення мети мовної та мовленнєвої рефлексії у межах проведеного дослідження;
- розроблення системи завдань і вправ, які стимулюють рефлексійну діяльність учнів під час словотвірного аналізу тексту;

- аналіз лінгвофілософських, лінгвістичних, психологічних, психолінгвістичних, психофізіологічних основ дослідження підтвердив ідею та став міцним науковим підґрунтям для створення й упровадження експериментальної методики наскрізного навчання словотвірної системи української мови у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів.

У другому розділі – «Лінгводидактичні засади навчання словотвірної системи української мови у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів» – дисертанткою проаналізовано поняття «мовна компетенція / компетентність», «мовленнєва компетенція / компетентність», «комунікативна компетенція / компетентність» і доведено, що вони мають семантичні й структурні відмінності та перебувають у ієрархічних відношеннях. Комунікативна компетентність має тісно пов'язані між собою складники – мовну, мовленнєву, соціокультурну, діяльнісну, предметну і прагматичну, складником мовленнєвої компетентності є мовленнєва діяльність, яка, своєю чергою, визначає розвиток мовлення особистості; рівень мовленнєвого розвитку особистості свідчить про відносну якість набутих знань, сформованих умінь і навичок.

Здобувачка має рацію, коли стверджує, що, крім ключових підходів, в опануванні словотвірної системи української мови потрібно спиратися і на допоміжні – комунікативно-когнітивний, функційно-стилістичний, текстоцентричний і дослідницький, – обрані дослідницею з огляду на аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми.

Цілком погоджуємося з висновком О. Д. Кулик, що методика наскрізного навчання словотвірної системи української мови у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів має ґрунтуватися на загальнодидактичних та лінгводидактичних принципах навчання мови, а також обов'язково враховувати часткові (традиційні – урахування структури, семантики і значення значущих частин слова, свідомого виокремлення морфем у слові, засвоєння лексичних одиниць, здатних для творення нових слів, а також слів, що характеризуються єдністю афіксів, твірної основи, здійснення зв'язку з роботою над розвитком

зв'язного мовлення; сучасні – принцип комплексності, принцип деавтоматизації сприйняття стереотипних моделей конструювання слів, принцип уважного ставлення до змістової інтерпретації висловлення).

Вагоме місце у роботі посідає третій розділ *«Зміст і організація навчання словотвірної системи української мови у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів»*. У ньому дисертанткою проаналізовано значну кількість монографій, докторських і кандидатських дисертацій, наукових статей, лінгводидактичних словників, навчальної й методичної літератури для вчителів української мови, підручників з методики навчання української мови. Дослідниця переконливо доводить, що наявне навчально-методичне забезпечення, зорієнтоване зокрема й на формування словотвірних умінь і навичок, загалом відповідає вимогам до мовної й мовленнєвої підготовки випускників ЗЗСО II ступеня, однак в умовах сучасного розвитку мовної освіти його не можна вважати повним та вичерпним: учитель потребує цілісної системи роботи, скерованої на мовленнєвий розвиток учнів 5–9 класів у процесі вивчення словотвірної системи української мови, якої наразі не розроблено.

Дисертантка слушно зауважує, що, незважаючи на достатню кількість вправ, що уможливають спостереження за словотвірними процесами, завдання до них не скеровані на засвоєння словотвору як системи. Вправи, розміщені в підручниках, переважно акцентують увагу учнів на номінативному аспекті словотворення, комунікативний же реалізується слабо, хоча саме він уможливує свідоме засвоєння учнями словотвірних явищ у взаємодії трьох рівнів (вербально-семантичного, когнітивного і прагматичного). Це стало підґрунтям для розроблення системи словотвірних вправ, спрямованих на мовленнєвий розвиток учнів 5–9 класів.

У підрозділі 3.4. визначено критерії, показники й рівні сформованості словотвірних умінь учнів 5–9 класів закладів загальної середньої освіти. Результати діагностувальних зрізових робіт учнів 6-х і 9-х класів, скерованих на з'ясування рівнів сформованості комплексних словотвірних умінь учнів, підтвердили результати анкетного опитування вчителів української мови й учнів 6-х і 9-х класів та засвідчили, що з-поміж шестикласників високого рівня

сформованості словотвірних умінь досягли 2,5%, достатнього – 28,3%; середнього – 67,4%; низького – 1,8%; з-поміж дев'ятикласників високого рівня досягли 1,3%, достатнього – 24,1%; середнього – 71,2%; низького – 3,4%.

Аналіз методичного супроводу, програм і підручників з української мови учнів в ЗЗСО II ступеня, результати діагностувальних зрізових робіт засвідчили актуальність створення експериментальної методики наскрізного навчання словотвірної системи української мови у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів, яка покликана змістити акценти з власне навчання словотвірної системи на усвідомлене розуміння учнями значення й ролі потужного арсеналу словотвірних засобів української мови в чужому, й активне послуговування у власному усному / писемному мовленні, спілкуванні і спонукали Олену Дмитрівну до розроблення й упровадження в освітній процес ЗЗСО II ступеня означеної методики.

У четвертому розділі *«Технології інтенсифікації навчання словотвірної системи української мови у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів»* дисертанткою широко і глибоко представлено форми, методи, засоби навчання словотвірної системи української мови, описано продуктивні технології навчання словотвірної системи української мови в закладах загальної середньої освіти та з'ясовано лінгводидактичний потенціал їх для мовленнєвого розвитку учнів 5–9 класів.

У п.п. 4.2. *«Сучасні методи, прийоми і засоби навчання словотвірної системи української мови у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів»* з-поміж загальновідомих засобів навчання дисертанткою, зокрема, виділено *мультимедійні системи*, що задіюють відразу кілька каналів надходження інформації (зоровий, слуховий, зорово-слуховий), а також дають можливість інтерактивної взаємодії, наприклад, в процесі гри або навчання – проектори, ноутбуки (комп'ютери), інтерактивні дошки з акустичною системою, відеоапаратура, мобільні телефони й ін. Такі засоби навчання, на думку О.Д. Кулик, уможливають: 1) електронну презентацію навчального матеріалу; 2) перегляд фільмів чи фрагментів їх (навчальних, науково-популярних, художніх), експрес-уроків української мови, відеозаписів сюжетів

з реальних життєвих комунікативних ситуацій; 3) спілкування з мовознавцями у наукових блогах та відеочатах; 4) використання комп'ютерних програм, що пропонують різні за ступенем складності варіанти завдань.

Для створення експериментальної методики наскрізного навчання словотвірної системи української мови у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів дисертанткою запропоновано трикомпонентну систему словотвірних *вправ*: *рецептивно-аналітичні* – передбачають роботу з усвідомлення учнями системних зв'язків словотвору з іншими рівнями мови, пов'язані з аналізом функцій словотвірних одиниць на основі текстового матеріалу; *конструктивно-ситуативні* – передбачають роботу з поповнення пасивного й активного словника учнів за рахунок нових лексичних одиниць з похідною основою, виявлення комунікативно-прагматичного аспекту семантики похідних слів та новостворів у ситуативному контексті; *продуктивно-творчі* – передбачають усвідомлення й дотримання учнями словотвірних норм в ситуаціях, близьких до умов реального спілкування; використання у власному мовленні похідних слів як засобу зв'язку речень у тексті, розгортання теми тексту, реалізації комунікативно-прагматичної мети висловлення, залучення учнів до словотворчості шляхом створення й розв'язання проблемних ситуацій.

У п'ятому розділі – *«Методика навчання словотвірної системи української мови у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів та її експериментальна перевірка»* – О. Д. Кулик подає опис здійсненого експерименту, яким було охоплено заклади загальної середньої освіти Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Житомирської, Рівненської, Полтавської областей. До участі у формульованому етапі педагогічного експерименту було залучено 14 учителів української мови, 832 учні, з яких 411 навчалися в експериментальних класах.

Для досягнення мети і поставлених завдань дисертантка опрацювала *«Модель методики наскрізного навчання словотвірної системи української мови у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів»* (с. 397), яка охоплює всі категорійні поняття експериментальної методики – від мети і поставлених завдань до здобутих результатів. На нашу думку, результати

експериментального навчання та загальні висновки дослідження є достовірними і засвідчують ефективність запропонованої дисертанткою оригінальної методики.

Оленою Дмитрівною експериментально підтверджено необхідність поетапного навчання словотвірної системи української мови у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів. Перший етап – *увідно-мотиваційний* – охоплював весь період навчання української мови в 5 класі, що передувало вивченню розділу «Будова слова. Словотвір. Орфографія», і передбачав усунення виявлених прогалин у знаннях, вміннях і навичках п'ятикласників, здобутих у процесі ознайомлення з будовою слова в початкових класах. Другий етап – *узагальнювально-систематизувальний* – передбачав узагальнення й систематизацію знань, умінь і навичок з будови слова, та вивчення й поглиблення відомостей зі словотвору, орфографії, морфології української мови. Важливим завданням означеного етапу було формування в учнів стійкої мотивації до вивчення словотвору української мови та підтримання інтересу до нього. Учні не тільки опановували програмовий навчальний матеріал про основні способи словотворення, особливості творення різних частин мови, а й через спостереження ознайомилися із роллю й значенням словотвірної системи в побудові висловлень. Опанування словотвору стало підґрунтям для засвоєння низки орфографічних правил, тому паралельно з відомостями зі словотвору учні засвоювали орфографічні правила написання значущих частин слова, чергування приголосних при словотворенні. Третій етап – *підсумково-рефлексійний* – передбачав моніторинг засвоєння учнями набутих мовних і мовленнєвих понять, сформованості вмінь та навичок створювати й редагувати власні висловлення залежно від ситуації спілкування, удосконалення набутих умінь і навичок.

Упродовж кожного з етапів дослідного навчання відбулися істотні зміни в рівнях сформованості словотвірних умінь учнів експериментальних класів, в яких значно зросла кількість учнів, що мають високий рівень сформованості словотвірних умінь. Показники динаміки рівнів сформованості словотвірних умінь учнів 5–9 експериментальних класів порівняно з учнями контрольних

класів: високий рівень сформованості словотвірних умінь учнів експериментальних 5–9 класів порівняно з констатувальним зрізом збільшився у 5-х класах на 4%, достатній на 7,4%, середній рівень зменшився на 10 %, низький на 1,4%; у 6-х класах високий рівень збільшився на 10%, достатній на 10,5%, середній рівень зменшився на 19 %, низький на 1,5%; у 7-х класах високий рівень збільшився на 5,5%, достатній на 9,5%, середній рівень зменшився на 13%, низький на 2%; у 8-х класах високий рівень збільшився на 7,5%, достатній на 10%, середній рівень зменшився на 15,2%, низький на 2,3%; у 9-х класах високий рівень збільшився на 14%, достатній на 12,8%, середній рівень зменшився на 24,8%, низький на 2%, тоді як в учнів контрольних класів позитивні зміни були незначними.

Є всі підстави констатувати, що дисертанткою експериментально доведено ефективність запропонованої методики наскрізного навчання словотвірної системи української мови у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів.

Загальні висновки чітко скорельовані зі змістом сформульованих у вступові завдань і матеріалами кожного з розділів, їх можна вважати правдивими й ґрунтовними, що забезпечується вмiлим використанням положень прикладних наукових досліджень, сучасних засобів і методик проведення аналізу результатів дослідного навчання, достатньою кількістю статистичної інформації. Сформульовані в дисертаційній праці наукові положення, висновки і рекомендації є теоретично обґрунтованими, умотивованими, логічними і послідовними та експериментально перевіреними.

Оцінювання новизни й достовірності дослідження

Найбільш суттєвими і важливими здобутками, що одержані О.Д. Кулик особисто і характеризують новизну її дисертації, вважаємо такі результати:

- *наукове обґрунтування лінгводидактичних засад навчання словотвірної системи української мови у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів закладів загальної середньої освіти;*

- з'ясування змістових характеристик базових понять «словотвірна система», «словотвірні норми», «способи словотворення», «словотвірна зв'язність тексту», «мовна й мовленнєва особистість», «мовленнєва діяльність», «мовленнєвий розвиток», «мовна й мовленнєва рефлексія», «комунікативна компетентність», «мовленнєва компетентність», «діяльнісна компетентність», частину з яких уточнено й супроводжено авторськими дефініціями;
- розкриття місця мовленнєвого розвитку в структурі комунікативної компетентності особистості;
- розроблення трикомпонентної системи словотвірних вправ, яка спрямована на інтенсивну мовленнєву практику й орієнтована на активне опанування учнями словотвірного матеріалу під час навчання всіх розділів шкільного курсу української мови;
- створення лінгводидактичної моделі поетапного навчання словотвірної системи української мови у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів;
- визначення критеріїв, показників, рівнів сформованості комплексних словотвірних умінь у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів;
- розроблення методики наскрізного навчання словотвірної системи української мови у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів закладів загальної середньої освіти.

Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота інтерпретування результатів та з'ясування теми дисертації є достатніми. Успішна апробація матеріалів дослідження на конференціях свідчить про те, що з ключовими питаннями наукових студій Олени Дмитрівни Кулик обізнана широка наукова спільнота. Вивчення матеріалів праці дозволяє зробити висновок, що наукові здобутки автора, які ґрунтуються на всебічному вивченні досліджуваної теми, аналізі різних підходів до її з'ясування, використанні достатнього масиву спеціальних джерел, мають теоретичну та практичну цінність. Зміст автореферату й основні положення дисертації є ідентичними.

Практичне значення отриманих результатів

Результати дослідження О. Д. Кулик є важливим внеском у розвиток української лінгводидактики, що полягає в розробленні важливих теоретичних положень навчання словотвірної системи української мови, збагаченні й удосконаленні навчально-методичного забезпечення у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів закладів загальної середньої освіти.

Рецензована дисертаційна робота є актуальною не тільки для теоретиків лінгводидактики, але й для практиків, оскільки передбачає розв'язання багатьох проблем, пов'язаних із модернізацією освіти в Україні та сприяє підвищенню результативності процесу навчання української мови. Значний практичний інтерес становлять додатки до дисертації.

Схвально, що матеріали дослідження пройшли апробацію на міжнародних, усеукраїнських, регіональних наукових і науково-практичних конференціях та конгресах. Публікації дисертантки (48 найменувань, з-поміж яких монографії, навчальні та навчально-методичні посібники, статті у вітчизняних та зарубіжних виданнях) відображають повноту викладу здобутих результатів та їх беззаперечну наукову новизну.

Визнаючи вагомість результатів дослідження для науки і практики, вважаємо, що матеріали роботи можуть бути використані дослідниками-лінгводидактами, учителями-словесниками, викладачами закладів вищої освіти, а також студентами-практикантами.

Дискусійні положення й зауваження

Високо оцінюючи рецензовану дисертацію, привертаємо увагу до окремих аспектів її, що потребують уточнення, пояснення чи корекції, а саме:

1. У дослідженні недостатньо обґрунтовано дію принципу перспективності і наступності, на якому значною мірою базується розроблена методика мовленнєвого розвитку учнів у процесі вивчення словотвірної системи української мови.
2. У розробленій Оленою Кулик моделі навчання словотвірної системи української мови у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком учнів 5–9 класів представлено форму освітньої діяльності – урок. Уважаємо за доцільне

доповнити цю структуру позаурочною і позакласною формами освітньої діяльності, оскільки їхня поліфункціональність, безперечно, додасть продуктивності у процесі вивчення словотвірної системи української мови.

3. У підрозділі 4.4. «Система словотвірних вправ для розвитку мовлення учнів 5–9 класів» дослідниця обґрунтовує типологію й зміст пропонованої системи вправ, а в розділі 5, під час опису впровадження її на різних етапах дослідного навчання, називає вправи завданнями, як-от: «особливу роль було відведено вправам, спрямованим на... Наприклад: Завдання 1..., Завдання 2....» (с. 414 й далі). На нашу думку, варто було б узгодити термінологію й докладно потрактувати означені поняття як об'єктивно прийнятні в лінгводидактиці, так і з суб'єктивної авторської позиції.
4. В експериментально-дослідній методиці авторка розробила систему словотвірних вправ для розвитку мовлення учнів 5–9 класів, у якій першорядного значення набули завдання, що спонукали учнів до спілкування, діалогічного / монологічного, спонтанного / підготовленого мовлення, звернення до власного життєвого досвіду. Однак у вправах для учнів 6–9-х класів спостерігаємо систематичне й системне введення означених завдань, для учнів 5-х класів – епізодичне. На нашу думку, варто було б скоригувати формулювання окремих завдань до вправ для учнів 5-х класів, або ж додати нові, комунікативно спрямовані.
5. Заслуговує схвалення те, що, аналізуючи дієвість технології блокового навчання в межах дослідження (с. 350–359), О. Д. Кулик навела приклади зорових опор, укладених учнями під час експериментального навчання (с. 353–358), однак (на нашу думку, невиправдано) *не* навела зразки різних видів учнівських творчих робіт, напрацьованих під час експерименту, що увиразнило б і текст п'ятого розділу, і додатки до дисертації.
6. Нам імponує системний підхід до вивчення мови, який відповідно до вимог типових освітніх програм висвітлено в роботі найбільш послідовно. Проте вважаємо за доцільне більш розлого описати в тексті дисертації запропоновані технології опанування словотвірної системи української мови, уміщені у графічній моделі дослідження на с. 397.

7. На жаль, мабуть, через неувважність, авторці не вдалось уникнути окремих огріхів і технічних недоліків: так, зокрема, на с. 305, с. 329 натрапляємо на помилкове називання освітнього процесу навчальним; закладу загальної середньої освіти – школою (с. 68); у роботі спостерігаємо порушення законів евфонії (милозвучності) мовлення у процесі його писемного оформлення, що виражається у постійному допуску збігу приголосних звуків, не властивих українській мові у сполученнях слів, наприклад, співрозмовників **в процесі діалогу** (с.56), **як в процесі** (с.170), **креативних ідей в процесі** (с.193), **матеріал в контексті** (с. 366), **розвивають вміння** (с. 305) тощо; у тексті трапляються друкарські помилки, подекуди не уніфіковано вживання ініціалів дослідників: **А. Нікітіна** і **Груба Т.Л.** (с.320).

Зазначені зауваження до дисертаційної роботи здебільшого дискусійного чи рекомендаційного характеру, жодним чином не применшують значення її і не знижують загальної високої оцінки, проте можуть слугувати імпульсом для дискусії під час захисту результатів дослідження і стимулом на наукову перспективу автора.

Зміст роботи, логіка викладення тексту, наукові і прикладні результати свідчать про глибокі теоретичні знання дисертантки, володіння методами наукових досліджень, уміння розв'язувати складні наукові й прикладні проблеми.

Загальний висновок

Дисертаційна праця Олени Дмитрівни Кулик *«Мовленнєвий розвиток учнів 5–9 класів закладів загальної середньої освіти в процесі навчання словотвірної системи української мови»* оформлена відповідно до чинних вимог, у ній чітко простежується кореляція між поставленими завданнями і змістом сформульованих висновків. Основні результати науково-методичних напрацювань з теми дослідження достатньою мірою представлено в одноосібній монографії, статтях у фахових виданнях та матеріалах наукових конференцій різного рівня, починаючи з міжнародного. Тому вважаємо, що дисертація Олени Дмитрівни Кулик *«Мовленнєвий розвиток учнів 5–9 класів закладів загальної середньої освіти в процесі навчання словотвірної системи*

української мови» є завершеним науково вартісним дослідженням. Відповідність теми дисертації паспорту спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова), а також п.п. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, дає підстави для висновку, що її авторка Олена Дмитрівна Кулик заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13. 00. 02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри української мови та славістики

Бердянського державного педагогічного університету

М.М. Греб

Проректор з науково-педагогічної роботи

В.М. Ліпич

Підпис
засідачую
Старший інспектор відділу кадрів